

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE

MMXV.

III. ÉVFOLYAM I. SZÁM

KÜLÖNLENYOMAT

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
NEMZETBIZTONSÁGI INTÉZET
BUDAPEST

Könyvismertető

Dr. Regényi Kund Miklós

Udo Ulfkotte: Gekaufte Journalisten. Wie Politiker, Geheimdienste, und Hochfinanz Deutschlands Massenmedien lenken [Megvásárolt újságírók – Hogyan irányítják a politikusok, a titkosszolgálatok és a pénzügyi világ a tömegkommunikációt Németországban] (Rottenburg, Kopp Verlag, 2014¹⁻³, ISBN 978-3-86445-143-0) c. könyvéről

A mű címe leleplezést ígér – és előrebocsátható, hogy a szerző tartja az ígérését. Aki az egyelőre csak német nyelven elérhető, jegyzetekkel együtt 332 oldalas, kemény kötésben megjelent művet elolvassa, valóban képet kap a címben megjelölt témákról, természetesen a szerző sajátos (kritikusai által „jobboldali populistának” „áltudományosnak” mondott) látásmódjával és stílusában. Csak a valódi szenzáció marad el – legalábbis a realista szemléletű olvasó számára.

Ha a dolgot önmagát nézzük, a meglehetősen bőbeszédű, szerkezetében is csapongó, stílusában helyenként az előbeszéd fordulatait idéző műben néhány oldal foglalkozik a szerző és a hírszerzés kapcsolatával. A történet a klasszikus titkosszolgálati eszköztár szinte minden elemét felvonultatja. A fiatal egyetemi hallgatónak professzora (szakmai terminológiával élve, egy kutató ügynök) felhívja figyelmét egy alapítvány által finanszírozott továbbképzésre, melynek tematikájában az oktatáson túl szerepjátékok is helyet kapnak (ezeket, a szerző által is feltételezéseként megfogalmazva, rögzítik és elemzik, képet kapva a meghívottak személyiségéről). A tehetséges és szorgalmas fiatal egy vezető konzervatív lapnál helyezkedik el, tevékenykedik a kereszténydemokrata párthoz közeli alapítványokban, lapja képviselőként hosszú időt tölt a Közel-Keleten (egyebek között Irakban, ahol tanúja lesz a kurdok elleni mustárgáz-támadásnak), Afrikában és Dél-Amerikában. A német hírszerzéssel fenntartott kapcsolata eközben egyre mélyül. Konkrétumokat csak annyit tudunk meg, hogy szigorúan titkos minősítésű iratok tartalmát ismerhette meg, előbb kapcsolattartói elbeszéléséből, majd az anyagokba személyesen betekintve. Az iratokat később magánál is tarthatta, erre a célra a szerkesztőség külön lemezszekrényt bocsátott rendelkezésére. A vélhetően mindkét fél számára gyümölcsöző kapcsolat akkor szakadt meg, amikor egy politikus politikai ellenfele tényleges kikémlelésére szólította fel. Miután ezt megtagadta, a hírszerzés szakemberei államtitoksértés vádjával perbe fogják, a rendőrség házkutatást tart otthonában, munkahelyén, az egyetemen, ahol oktat, ennek hatására állását elveszti. A per maga később érdemi megállapítások nélkül véget ér.

A leírtakat szakmai szemmel elemezve, a folyamatot úgy is leírhatjuk, hogy a hírszerzés fedésben, kapcsolatai bevonásával tanulmányozta a feltörekvő média-szakembert, majd éveken keresztül bizalmi kapcsolatként foglalkoztatta, amivel célja a közvélemény befolyásolása volt. Ehhez kifinomult módszereket alkalmazott, nem adott direkt megrendeléseket és utasításokat, mindössze háttér-információkat bocsátott az újságíró rendelkezésére. (Nem hallunk külföldi útjával összefüggésben beszámoltatásról, nem hallunk anyagi természetű ellenszolgáltatásról, a karrier előmozdításáról – noha ezek valószínűsíthető mellékkörülményeknek tekinthetők.) A kapcsolat megszakításához szakmai hiba – egy amatőr, egy politikus túlzása – vezetett. A nagyobb károk megelőzésére a hírszerzés lejárató műveletet hajtott végre, melyhez a kapcsolattartás körülményeit használta fel, mintegy terhelő alapként alkalmazva azt. Lényeges, hogy Ulfkotte állását elvesztette ugyan, de egzisztenciáját távolról sem, sőt – másik egyetemen – katedráját is visszaszerezte, azaz – a leírtak súlyát nem csökkentve - tényleges ellehetetlenítésről, pláne szabadságvesztéssel járó büntetésről nem beszélhetünk, az vélhetően nem is volt a hírszerzés célja. (Nem hallunk az újbóli kapcsolatfelvételekről, a bizalmi kapcsolat megnyerésére, meggyőzésére irányuló lépésekről, ámbár azok valószínűsíthetőek, már csak a befektetett energiák további megtérülésének érdekében is.)

A könyv terjedelmileg is legnagyobb része a vezető médiumok újságírói és a gazdasági-politikai döntéshozók kapcsolatrendszerének taglalása. A befolyásolás eszközei ehelyütt sem meglepőek, inkább kissé tankönyvszerűek. Eszerint az „alfa-újságírókat”, azaz a médiát formálisan és/vagy informálisan irányító szerzőket, szerkesztőket jó fizetéssel, bőséges juttatásokkal (pl. úti-, étkezési és egyéb költségek rugalmas elszámolása, gépjárműhasználat, ajándékok és prémiumok rendszere, mindez szokásszerűen és gyakorlatilag adómentesen), másodállásokkal (könyvek, cikkek, továbbképzések, médiaszereplés, alapítványi és kormányzati megbízások), elismerésekkel, nem utolsósorban pedig a hatalom és a hatalmasok személyes vagy intézményesített (klubok, alapítványok, háttérműhelyek) közelségével lehet megnyerni. Ulfkotte részletesen, saját szerepvállalását nem titkolva, ezáltal hitelesen számol be az ezzel kapcsolatos tapasztalatairól. Következtetése az, hogy az elmondottak alapján a média nem független, nem tudja betölteni független tájékoztatásban és a hatalom ellenőrzésében megragadható szerepét. Ennek tudja be, hogy a média egyre egységesebb, laposabb, bulvárszerűbb. A rendszer leleplezőivel, a kórusból kiéneklőkkel – így például az euróval, az EU-bővítéssel vagy a migrációval szemben kritikus hangot megütő szerzővel - szembeni retorziók ez esetben sem tűnnek borzalmasnak: elhallgatás, ironia, fizetés és juttatások csökkenése. (Nincs szó arról, hogy az alternatív nyilvánosságban való szereplést, megjelenést bárki korlátozni vagy gátolni kíváná.)

Figyelmet érdemel a szerző azon hipotézise, miszerint a hagyományos médiumok szerepének (példányszámának, adásidejének), ezáltal befolyásának és bevételeinek csökkenése arra vezethető vissza, hogy a hírfogyasztók felismerték a fentebb vádolt összefüggéseket, és nem akarnak pénzt adni olyan papíralapú vagy internetes kiadványokra, melyek kritikai és kontrollfunkcióikat csak deklarációk szintjén töltik be. Ulfkotte tételelesen hangsúlyozza, hogy a bemutatott jelenségért nem az internetes médiumok tehetők felelőssé.

A könyv alkalmas egy elvontabb szinten történő elemzésre is. Ezen a szinten a leírtak mögött egy már-már idilli társadalomkép rajzolódik ki. Központi szerepben van a képzett, művelt, a nyelvet és a témát jól ismerő, mindig az objektív tájékoztatásra törekvő, a gazdasági és politikai hatalommal szemben bizalmatlan, kritikus és távolságtartó újságíró, illetve az őket alkalmazó médiumok. Az újságíró ebben a modellben éppen kritikus szerepe és függetlensége miatt képes alakítani a közvéleményt. Ezt felismerve, a döntéshozók diszkréten (lásd titkoszolgálatok) sokszoros áttétellel, a direkt befolyásolás látszatát is kerülve, az újságírók meggyerése, meggyőzése, informálása – kényeztetése és dédelgetése – által törekednek annak a közvéleménynek a befolyásolására, melynek – általuk is igenelt módon – végső soron hatalmukat és jólétüket is köszönhetik. Nyilván vélemény kérdése, hogy hol kezdődik és hol ér véget a média szabadsága, szoros kontrollról, pláne retorzióról semmiképpen nem beszélhetünk. Ulfkotte sajnálatos – nosztalgiával? – állapítja meg, hogy ez a modell visszaszorulóban van. Az okok keresése során azonban – véleményem szerint – túlságosan egysíkú, az alternatívák felvázolásával pedig adós marad.

Ez persze nem meglepő: demokratikus, szabad jogállamban felnőtt olvasó – mint amilyen a Német Szövetségi Köztársaság polgára – számára teljességgel kizárt a média direkt állami kontrollja, jóllehet a fentebb vádolt modell alternatívájaként nagyon is számbavehető opció. A másik alternatíva legalább ennyire elborzasztó, de történelmi példák nélkül nehezen elképzelhető. Ebben a világban nincs szükség a mégoly befolyásolt kvázifüggetlen médiára, szerkesztőségi műhelyekre, tényfeltáró-oknyomozó riportokra és riporterekre, kvázifüggetlen terméktesztekre, tanulmányutakra és konferenciákra. Hasonlóan feleslegesek a think tankok és más háttérműhelyek. Hiszen a felvilágosult, médiafogyasztó polgárok helyére a második generációs interneten tájékozódó (azaz csak virtuális falujuk pletykáira hagyatkozó), az ott talált, készen kapott és könnyen megosztható, lehetőleg képi válaszokkal megelégedő, fogyasztási szokásaikat és preferenciáikat áruba bocsátó tömegek lépnek, akiknek befolyásolásához, manipulációjához nem gondolkodó emberek megnyerésére, hanem metaadataikat rögzítő és elemző algoritmusokra, az azokból építkező „társadalmi mérnökökre” van szükség. Máz a tortán, hogy mindez nem a jog által többé kevésbé szabályozott közéleti-politikai térben, hanem a profitorientált magángazdaság szférájában történik (majd?).

Ulfkotte „szenzációs” leleplezései feltételezik a német viszonyok igen alapos ismeretét. Műve ezek hiányában nem élvezhető. A viszonyokat ismerők számára pedig nem a szenzációk miatt érdemel figyelmet, hanem amiatt, hogy hitelesen - jóllehet egy kissé csapongóan és bőbeszédűen – bemutatja a közvélemény alakításának puha eszközökkel, jogszabályok kontrollja alatt történő, a demokrácia eszméit a lehető legkisebb mértékben sértő módszereit, melyek az alternatívák fényében még akár vállalható kompromisszumnak, mindenképpen a kisebbik rossznak tűnhetnek.